

Nr 52

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående lärarutbildning för folkhögskolan m. m.; given Stockholms slott den 28 mars 1969.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag ur statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Moberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av förslag av Folkhögskolans lärarutredning i betänkandet Lärarutbildning för folkhögskolan (SOU 1967: 47) föreslås åtgärder för en förbättrad lärarutbildning för folkhögskolan och annan vuxenutbildning.

De förändrade kraven på folkhögskolan nödvändiggör en särskild praktisk-pedagogisk utbildning av lärare för skolformen. I propositionen föreslås därför att vid lärarhögskolan i Linköping anordnas en särskild praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer för folkhögskolans lärare. Den nya utbildningen avses bli införd med början vårterminen 1970.

Till utbildningen skall kunna antas dels den som avlagt filosofie kandidatexamen som omfattar studiekurser inom minst tre ämnesområden, dels den som på annat sätt, t. ex. genom aktivt arbete inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, anses ha förutsättningar att genomgå utbildningen.

Första terminen av den praktisk-pedagogiska utbildningen föreslås omfatta utbildning i pedagogik och metodik samt praktik i form av auskultationer och övningsundervisning. Andra terminen bör ägnas åt praktiktjänstgöring främst vid folkhögskola.

I propositionen föreslås en intagningskapacitet vid lärarhögskolan av 30 studerande per termin. För utbildningen skall finnas tjänster som lektorer i vuxenut-

bildningens metodik och tjänst som biträdande utbildningsledare. För handledning under praktiktjänstgöring liksom vid undervisningsövningar bör anställas särskilda handledare, tills vidare med korttidsförordnande.

Vissa åtgärder för att inom den reguljära ämneslärarlinjen få till stånd tämligen omfattande inslag av pedagogik och metodik med inriktning mot den statliga och kommunala vuxenutbildningen kommer att vidtas.

Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 28 mars 1969.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTTSSON.

Statsrådet Moberg anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga angående *lärarutbildning för folkhögskolan m. m.* och anför.

1. Inledning

Den 29 oktober 1965 uppdrog Kungl. Maj:t åt numera skolrådet Arne Sönnerrind, tillika ordförande, undervisningsråden Sixten Marklund och Nils-Eric Svensson, numera undervisningsrådet Gösta Vestlund samt rektorn Hilding Friman att såsom sakkunniga utreda frågan om utbildning och fortbildning av folkhögskolans lärare.

För de sakkunniga utfärdades inga särskilda direktiv. De sakkunniga antog benämningen Folkhögskolans lärarutredning.

De sakkunnigas arbete har enbart gällt frågan om utbildning av ämneslärare vid folkhögskolan. Utöver viss sammanställning av nödvändigt statistiskt grundmaterial har utredningen genom en enkät till samtliga folkhögskolor inhämtat upplysningar och synpunkter av betydelse för sina ställningstaganden. Utredningen har besökt ett antal folkhögskolor för att ta del av verksamheten och med rektorer och lärare diskutera lärarutbildningen. Överläggningar har också ägt rum med ett antal folkhögskolrektorer, samlade till rektorskonferens.

För utredningen har följande tre uppgifter varit de väsentliga, nämligen

1. att försöka precisera innebörden av begreppet folkhögskola,
2. att försöka bedöma och ange efter vilka huvudlinjer folkhögskolan kommer att utvecklas och forma sin verksamhet,
3. att från dessa båda utgångspunkter så noggrant som möjligt ange innehållet i en lärarutbildning och lärarfortbildning för folkhögskolan samt att utforma en härför anpassad utbildningsorganisation.

Sina överväganden och förslag har utredningen i september 1967 lagt fram i betänkandet Lärarutbildning för folkhögskolan (SOU 1967: 47).

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av skolöverstyrelsen — efter hörande av lärarhögskolorna, rektor vid folkskoleseminariet i Linköping och lärarråden vid ett antal folkhögskolor — vidare universitetskanslersämbetet — efter hörande av rektorsämbetena vid universiteten — statskontoret, statens avtalsverk, arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, dåvarande Svenska stadsförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Arbetarnas bildningsförbund, Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet, Studieförbundet Vuxenskolan, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, Sveriges folkhögskolelevers förbund, Högerns ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges förenade studentkårer.

I propositionen berörs för överblickens och sammanhangets skull även vissa frågor som ej kräver beslut av riksdagen.

2. Folkhögskolans nuvarande organisations- och verksamhetsformer

2.1 Utbildningsmål

Folkhögskolan som skolform går i Sverige tillbaka till år 1868, då de tre första skolorna inrättades.

Som mål för folkhögskolans verksamhet angavs redan från början att den skulle ge vuxen ungdom allmän medborgerlig utbildning. Denna huvuduppgift har sedan dess stått kvar, och den finns också fastslagen i folkhögskolestadgan den 12 september 1958 (478, ändrad senast 1968: 313) där första paragrafen lyder: »Folkhögskolan har till uppgift att meddela allmän medborgerlig bildning. Dess verksamhet bör särskilt syfta till att bibringa eleverna insikt om deras ansvar som människor och samhällsmedlemmar. Den bör utformas så, att elevernas samarbetsvilja stärkes, deras förmåga till självständigt tänkande och kritiskt omdöme utvecklas samt deras mognad och studieintresse främjas.»

Varje elev får med hänsynstagande till ovanstående målsättning utforma sitt arbetssätt. Centralt fastställda kursplaner förekommer inte.

Under senare år har en ökande andel av folkhögskolornas elever sökt sig dit för att få vidareutbildning av allmänt slag som en grund för fortsatt utbildning.

I vissa fall har folkhögskolan för att hjälpa sina elever infört vissa bestämda kurser på sitt program, t. ex. så kallade normalkurser för blivande sjuksköterskeelever i ämnena svenska, matematik, fysik, kemi och biologi. Flera folkhögskolor har vidare givit sådan undervisning som direkt förbereder eleverna för inträde i socialhögskolor.

2.2 Organisation

Folkhögskolorna i vårt land brukar med hänsyn till huvudmannaskapet indelas i tre grupper, landstingsskolor, stödföreningsskolor och rörelseskolor.

Stödföreningsskolorna får vanligen betydande landstingsbidrag och landstingen är representerade i dessa skolors styrelser. I stort överensstämmer stödföreningsskolornas inriktning med landstingsskolornas.

Rörelseskolorna utgör ingen homogen grupp. Den folkrörelse som är huvudman för en folkhögskola är starkt representerad i denna skolas styrelse. Det är emellertid också vanligt att plats i styrelsen givits åt representant för landstinget och för den kommun inom vilken folkhögskolan är belägen.

Under budgetåret 1968/69 utgår statsbidrag till 105 folkhögskolor, varav 10 stödföreningsskolor, 46 landstingsskolor och 49 rörelseskolor.

Tre olika slags kurser kan enligt folkhögskolestadgan ordnas vid folkhögskolan: vinterkurs, sommarkurs och ämneskurs.

Vinterkursen, som är den i fråga om elevantalet dominerande kurstypen, omfattar 22—30 veckor. Sommarkurs skall omfatta minst 13 veckor (i vissa fall minst 16 veckor). Ämneskurs kan vara antingen fristående eller ansluten till vinter- eller sommarkurs. Den skall omfatta minst en vecka.

När det gäller att redovisa folkhögskolornas storlek har utredningen funnit det lämpligast att utgå från elevantalet under vinterkurs.

Som framgår av nedanstående tabell varierar skolornas storlek avsevärt.

Den minsta skolan hade läsåret 1966/67 16 elever, den största 218 elever. Det bör dock noteras att den minsta folkhögskolan är en skola med speciell rekrytering, samernas folkhögskola i Jokkmokk. Den näst minsta hade 31 elever. Under sistnämnda arbetsår hade 60 av de 104 skolorna mellan 81 och 140 elever.

År	—40	41—60	61—80	81—100	101—120	121—140	141—160	161—	Summa
1960/61 ...	4	10	14	23	18	15	5	6	95
1964/65 ...	4	7	16	23	22	11	8	11	102
1965/66 ...	3	9	15	25	22	11	4	14	103
1966/67 ...	3	10	13	24	23	13	6	12	104

Antalet elever läsåret 1966/67 vid folkhögskolornas vinterkurser var 11 026 och vid sommarkurserna 549. Ännu år 1957 utgjorde eleverna under sommarkurser ungefär 25 % av skolornas totala elevantal under verksamhetsåret. År 1966 var motsvarande andel knappt 5 %. Antalet skolor med sommarkurser har minskat kraftigt och var år 1967 bara fyra. Vinterkursernas elevantal har ökat varje år under perioden 1956—1967.

Antalet elever vid anslutna ämneskurser har minskat kraftigt under de senaste åren. Anledningen härtill är att skolorna i stor utsträckning har ökat vinterkurserna, ofta till 34 veckor, varvid elevernas behov av att komplettera vinterkursen med en ämneskurs har minskat. År 1965 utgjorde elevantalet i anslutna ämneskurser 614 och i fristående ämneskurser 4 376.

Enligt kungörelsen den 9 december 1966 (758, ändrad 1968: 647) om statsbidrag till driftkostnader för folkhögskolor utgår bidrag till löner m. m. åt lärare och skolledare med 100 % av de faktiska kostnaderna, till kostnader för viss annan personal med, beroende på skolans storlek, 50—150 % av ett indexbundet bidragsunderlag av 79 000 kr. för 1968/69 samt till pedagogisk utrustning m. m. med 50—150 % av ett bidragsunderlag av 13 000 kr. Utöver nämnda bidrag utgår avgiftsbidrag, dvs. bidrag till vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, för rektor och lärare. Efter skolöverstyrelsens prövning i varje särskilt fall kan ur anslaget även utgå bidrag till kostnader för personell assistans åt handikappade elever vid folkhögskolor. Vidare utgår statsbidrag till dyrare pedagogisk utrustning och för sanering av folkhögskolornas ekonomi.

Enligt kungörelsen den 12 september 1958 (480, ändrad senast 1967:469) om statsbidrag till byggnadsarbeten vid folkhögskolor kan statsbidragsberättigad folkhögskola få bidrag till kostnaderna för anskaffande av permanenta skollokaler och bostäder åt lärare och elever genom ny-, till- eller ombyggnad eller genom förvärv och iordningställande av befintlig byggnad. Statsbidrag till permanenta lokaler utgår med högst 75 % av ett bidragsunderlag som beräknas på olika sätt beroende på lokalernas karaktär. Till kostnaderna för uppförande av provisoriska lokaler kan statsbidrag utgå med 325 kr. per kvadratmeter nettogolvyta. Statsbidrag utgår vidare med 50 % av kostnaderna för första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel och med högst 75 % av beräknade kostnader för inredning av och inventarier till elevhem.

2.3 Undervisningens uppläggning

Undervisningen skall enligt folkhögskolestadgan syfta till att ge eleverna kunskaper och orientering i ämnen som är väsentliga för folkhögskolans syften. Samhörigheten mellan olika ämnen och de större sammanhangen inom varje ämne skall uppmärksammas. Arbetsformerna skall syfta till aktivitet, samarbete och självständighet.

Med utgångspunkt från dessa bestämmelser har folkhögskolorna utformat sitt arbete. Vid många skolor har under senare år förekommit en livlig pedagogisk försöksverksamhet, inte minst med olika former av aktivitetspedagogik och med individualiserad undervisning. Gästföreläsare utnyttjas ofta. Folkhögskolorna torde i högre grad än flertalet andra skolformer — och det redan på ett tidigt stadium — ha lagt stor vikt vid undervisning i internationella frågor.

Enligt gällande stadga är musik obligatoriskt ämne i samtliga årskurser. I övrigt föreskriver stadgan obligatoriska ämnen blott i första årskursen. De obligatoriska ämnena i denna årskurs är svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi och matematik samt minst ett av ämnena geografi, fysik, kemi och biologi med hälso- lära. Stadgan föreskriver inte hur många veckotimmar som skall ges åt varje ämne och det finns ingen centralt fastställd kursplan, som anger vad som skall ingå i de olika ämnena.

För andra årskursen anger folkhögskolestadgan således inga obligatoriska ämnen utöver musik utan säger att denna årskurs skall uppta ett urval av de ämnen som förekommer i första årskursen.

Tredje årskursen finns numera som nämnts vid ett stort antal folkhögskolor. Vid en del skolor är också denna årskurs allmänt hållen. I andra skolor är tredje årskursen specialinriktad, t. ex. på estetiska eller samhällsbetonade ämnen. Den kan vara inriktad så att den mer direkt förbereder för vidareutbildning vid andra skolor, t. ex. vid socialhögskolor och den kan vara av direkt utbildande karaktär t. ex. för blivande ungdoms- och studieledare.

2.4 Elever och lärare

Folkhögskolan är en skola för vuxna. Elevgruppen domineras dock av vad som skulle kunna kallas vuxen ungdom. Enligt uppgifter i Statistisk årsbok 1967 och 1968 är den största gruppen elever vid vinterkurserna mellan 18 och 24 år. Mellan åren 1960 och 1966 har andelen elever över 21 år ökat från 22,8 till 29,4 %. Det är dock inte möjligt att av detta dra några mera bestämda slutsatser rörande rekryteringsåldern till folkhögskolorna. Ökningen kan delvis bero på det ökade antalet skolor med tredje årskurs, i vilken eleverna oftast är äldre. Somliga skolor har vidare under senare år fått elever av en ny kategori. Det gäller personer som skall omskolas och behöver förbättra sin allmänna utbildningsgrund. Dessa elever är oftast äldre, i regel över 30—40 år och de flesta går i norrländska folkhögskolor.

Vid varje folkhögskola skall finnas en ordinarie rektorstjänst och minst en ordinarie ämneslärartjänst. Utöver ordinarie ämneslärare skall finnas extra ordinarie och extra ämneslärare samt timplärare i läroämnena till det antal som erfordras för undervisningen vid skolan. Övningslärartjänster kan också finnas, såväl ordinarie som icke ordinarie.

En särskild form för lärartjänster vid folkhögskola är s. k. kombinerade tjänster. Det finns två slag av sådana tjänster, nämligen kombinerade tjänster som lärare vid folkhögskola/bildningskonsulent i länsbildningsförbund och kombinerade tjänster som lärare vid folkhögskola/ämneskonsulent.

Tilldelningen av lärarresurser för folkhögskolans del sker enligt andra grunder än inom skolväsendet i övrigt. Antalet lärartimmar per vecka beräknas på så sätt att antalet elever multipliceras med 2,2. Dessa lärartimmar får därefter användas fritt efter skolans eget bedömande. Bestämmelserna härom finns i kungörelsen om statsbidrag till driftkostnader för folkhögskolor.

Vanligaste utbildning för folkhögskolans lärare är fil. mag. och fil. kand. Antalet lärare med högre akademisk utbildning är litet. Bland övriga akademiska examina finns bl. a. jur. kand.- och med. kand.-examen.

Före år 1958 förekom ingen praktisk-pedagogisk utbildning, utformad speciellt för folkhögskolan och dess särskilda inriktning. Ett mindre antal av folkhögskollärarna hade dock skaffat sig praktisk-pedagogisk utbildning genom s. k. provår. Senare har några genomgått lärarhögskola. Antalet var år 1963 ungefär 4 % av den grupp som hade fil.mag.-examen men har stigit avsevärt senare.

Sedan 1958 anordnas årligen den s. k. Åsa-kursen för folkhögskolans lärare. Huvudpunkter på kursprogrammet har varit orientering om folkhögskolans utveckling, nuläge och framtidsuppgifter samt vuxenundervisningens metodik. Antalet deltagare per år har i allmänhet varierat mellan 20 och 25.

3. Utredningens förslag

3.1. Folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden

Utredningen framhåller att förutsättningarna för folkhögskolans verksamhet håller på att snabbt förändras och ganska snart kommer att vara helt andra än de varit hittills. Orsaken härtill anges främst vara utvecklingen inom det allmänna skolväsendet. Utredningen framhåller dock att elevtillströmningen till folkhögskolan fortfarande är stor och att antalet sökande betydligt överskrider antalet tillgängliga elevplatser.

Elevrekrytering av nuvarande slag för allmänna kurser bedömer utredningen emellertid inte bli möjlig mer än ytterligare ett tiotal år. Framtidens folkhögskola bedöms i än högre grad än dagens bli en skola för vuxna och bör inte annat än i enstaka fall ta emot ungdomar, som omedelbart efter avslutad gymnasial utbildning vill fortsätta sin utbildning ett eller ett par år.

Utredningen räknar med att folkhögskolornas uppgift i stort sett kommer att koncentreras till följande fem huvudområden: samhällsorientering (i vilken även internationella frågor ingår), naturvetenskaplig orientering, träning av kommunikationsfärdigheter, undervisning i estetiska ämnen samt ledarutbildning för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, för folkrörelserna och ungdomsverksamheten.

Utöver längre allmänt orienterande kurser räknar utredningen med att folkhögskolan i ökad utsträckning kommer att kunna svara för mer direkt målinriktad — eller kompetensinriktad — utbildning inom vissa områden. Folkhögskolorna bör vidare på olika sätt kunna komplettera annan vuxenutbildning av speciellt slag, t. ex. genom att ordna kurser för kommunala förtroendemän, för arbetsledare, för deltagare i internationellt arbete och för äldre.

Utredningen pekar slutligen på vissa problem rörande planering, organisation och information om skolornas kursverksamhet, vilka måste lösas i samband med att folkhögskolan utvecklas vidare.

3.2 Ämnesutbildning

Utredningen har vid sina överväganden avvisat en »fri meritering» och funnit att en bestämd, tämligen väl preciserad utbildning måste krävas av den som vill ha tjänst som ämneslärare i folkhögskola. Det viktigaste skälet för denna ståndpunkt är att ett sådant krav är en förutsättning för att folkhögskolan skall kunna spela den roll i vårt utbildningsväsen som utredningen förutsatt. Utredningen har visserligen lagt vikt vid att folkhögskolan skall förbli en i fråga om kursplaneuppläggning fri skolform, men detta motsägs inte av utan snarare förutsätter krav på hög lärar-

kvalitet, garanterad genom en i princip fastslagen utbildningsform och utbildningsnivå för folkhögskolans lärare.

Bestämda krav på ämnesutbildning får vidare förutsättas ha en positiv effekt på lärarrekruteringen. Ställs ungefär samma utbildningskrav som för vissa andra skolformer, finns det goda möjligheter för den som valt lärartjänst i folkhögskola att söka sig över till annan skolform och för lärare från andra skolformer att gå över till folkhögskola. De krav som ställs bör vidare vara så klart utformade att lärartillsättningen kan ske utan att den centrala skolmyndigheten i varje enskilt fall skall behöva ta ställning till de sökandes kompetens.

Utredningen föreslår, att vissa bestämda krav på ämnesutbildning, jämte praktisk-pedagogisk utbildning, ställs på den som vill bli ämneslärare vid folkhögskola. Stadgan bör dock utformas så att undantag från denna bestämmelse skall kunna göras om särskilda skäl därtill föreligger.

Framtidens folkhögskola antas komma att arbeta på en högre nivå än dagens — med delvis andra kursformer. Det grundläggande krav folkhögskolans ämneslärare enligt utredningens mening måste uppfylla är att de skall ha en ämnesutbildning som till kvalitet och längd motsvarar vad som krävs av lärare vid gymnasium (gymnasielärare). I sin akademiska examen bör den blivande folkhögskolläraren ha minst tre examensämnen. I minst ett bör han ha en fördjupad utbildning, motsvarande nuvarande tre betyg. I minst ett av de båda andra ämnena bör han ha en utbildning motsvarande minst två betyg. Inga bestämda krav bör ställas på fasta ämneskombinationer, utan den som vill inrikta sig på att bli lärare vid folkhögskola skall själv inom ganska vida gränser kunna komponera sin examen genom val av ämnen, som passar för undervisning inom folkhögskolan.

Utredningen föreslår dock att man anger vilka akademiska examensämnen som bör godtas i examen som skall ge behörighet till tjänst, avsedd för innehavare med undervisning förlagd till något eller några av folkhögskolans fem huvudområden. Examen som innehåller minst tre av de angivna ämnena skall stadgeenligt ge behörighet till tjänst.

Den angivna vägen att bli ämneslärare vid folkhögskola måste enligt utredningen bli den normala med hänsyn till den uppgift som utredningen menar att folkhögskolan skall fylla. Vid sidan härav bör emellertid också andra meriteringsvägar finnas. I en skolform, som kan utforma sin verksamhet så fritt som folkhögskolan, kan det uppstå behov av lärare med annan utbildning än den som föreskrivs som reguljär. I sådana fall bör skolöverstyrelsen äga rätt att medge behörighet.

3.3 Praktisk-pedagogisk utbildning

I motsats till vad som föreslagits beträffande den blivande folkhögskollärarens ämnesutbildning anser utredningen att den praktisk-pedagogiska utbildningen måste få en egen, från övrig ämneslärarutbildning avvikande prägel, om den skall kunna tjäna folkhögskolans syften. I fråga om längd och principiell uppbyggnad liksom i fråga om förläggning föreslår utredningen i huvudsak en utbildning i överensstämmelse med övriga ämneslärares praktiska utbildning.

Endast på vissa punkter kan utbildningen av folkhögskollärare enligt utredningens mening vara gemensam med den som gäller lärarkandidater som avser att ta tjänst vid grundskolans högstadium, vid fackskola eller gymnasium. Det är dock en fördel om blivande folkhögskollärare och lärare vid ungdomsskola kan ha viss utbildning gemensam. Folkhögskolläraren får inte var främmande för den strukturella och pedagogiska omdaning, som sker inom det övriga skolväsendet och sålunda gäller hans framtida elever. Lärarna inom det övriga skolväsendet bör heller inte vara ovetande om folkhögskolans arbete. Deras behov av kunskap om vuxenundervisning kan förväntas öka. Mot denna bakgrund anser utredningen att den blivande folkhögskollärarens praktisk-pedagogiska utbildning knyts till en lärarhögskola som särskild folkhögskollärlinje med folkhögskolerna lärarutbildare.

Utredningen föreslår att den praktiska lärarutbildningen indelas i fyra huvudavdelningar, nämligen pedagogik (130 timmar), metodik (132 timmar), folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete (10 timmar) samt praktik i form av auskultationer, övningslektioner (70—90 timmar) samt praktiktermin. Utbildningen skall enligt förslaget avslutas med en sammanfattningsvecka. Utbildningen skall omfatta två terminer.

Första terminen av den praktisk-pedagogiska utbildningen bör enligt utredningen omfatta utbildning i pedagogik och metodik samt praktik i form auskultationer och övningslektioner.

Studierna i pedagogik har två huvudavsnitt, ett som tar upp de moment som förutsätts vara gemensamma för utbildningen av övriga ämneslärare och för folkhögskollärare och ett som med samma disposition anger innehållet i den speciellt till folkhögskolsituationen anpassade pedagogikundervisningen.

Ämnesmetodiken bör i sina grunddrag vara likartad den som ges övriga lärare. Beträffande innehåll och form för metodikundervisningen fordras dock, enligt utredningens mening, för den blivande folkhögskolläraren en annan undervisning än för andra lärarkandidater, då i varje övervägande måste beaktas att det är de vuxnas intellektuella och erfarenhetsmässiga förutsättningar, som man har att utgå från. Även avdelningen metodik har i utredningens förslag två huvudavsnitt, ett gemensamt för samtliga kategorier och ett speciellt för blivande folkhögskollärare.

Under den andra terminen av den praktisk-pedagogiska utbildningen befinner sig lärarkandidaten vid någon folkhögskola och

fullgör där under en lokal handledares ledning en reducerad lärartjänstgöring. Hans huvudsakliga kontakt med lärarhögskolan består under denna tid av de besök metodiklektorerna avlägger vid skolan. Lärarkandidaten beräknas under praktikterminen hålla 150—250 lektioner. Praktikterminen skall också ge den blivande läraren direkt erfarenhet av studiecirkelledning. Med anledning av att sidouppgifterna för en folkhögskollärare är många har under praktikterminen 50 timmar avsatts för sådana uppgifter. Bl. a. avses härmed att läraren skall ges tillfälle att ordentligt förbereda minst ett studiebesök, genomföra och bearbeta det samt att han skall aktivt delta i planläggningen av en studieresa. Dessa 50 timmar är också avsedda att användas till utökad kontakt med studieförbund och länsbildningsförbund.

Den speciella praktikterminen blir meningsfull endast om lärarens undervisningsbörda begränsas till ca 15 timmar inkl. ledningen av studiecirkel.

Den blivande läraren bör enligt utredningen även ta del av folkhögskolornas sommarverksamhet. Läraren bör undervisa under sådan kurs och han bör använda denna tid till att dessutom samla vissa uppgifter rörande övrig personals arbetsbelastning vid folkhögskolorna. Lärarhögskolan bör även hjälpa lärarkandidaten till kontakt med nordisk folkhögskola.

Lärarkandidaternas intryck efter utbildningsåret behöver sammanfattas. Utredningen föreslår därför en särskild sammanfattningsvecka. Härvid får lärarkandidaternas skiftande erfarenheter från sina praktikterminer jämföras. I detta sammanhang bör också frågorna om folkhögskolornas mål och uppgifter i det aktuella samhället tas upp till förnyad prövning. Sammanfattningsveckan bör samtidigt användas till evalvering av den utbildning lärarkandidaterna deltagit i.

3.4 Utbildningsorganisation

Intagningen till den praktisk-pedagogiska utbildningen förutsätts ske både höst- och vårtermin. Därigenom blir lärarhögskoleterminen och praktikterminen inte lika långa för de två intagningsgrupperna. Detta är en konsekvens av skolterminernas varierande längd. De kandidater, som börjar en hösttermin, får en lärarhögskoleanknuten period om 17 veckor, medan motsvarande period för den som börjar en vårtermin uppgår till 20 veckor.

Skillnaderna blir för praktikterminen än större och bör enligt utredningens uppfattning huvudsakligen beröra den direkta undervisningen vid folkhögskolan.

Den föreslagna folkhögskollärlinjen har av utredningen givits en utformning som bestämts av det specifika syftet att utbilda lärare för folkhögskola. Utredningen har emellertid betonat folkhögskolans alltmer växande kontaktyta med övrigt folkbildningsarbete och med övrig vuxenundervisning. Folkhögskolans breda uppgift har föranlett utredningen att föreslå att utbildningen planeras för ett något större antal lärarkandidater än de lärare som för varje år kan beräknas få plats i folkhögskolorna. Skolformens eget behov av nya lärare kan i dag beräknas till ca 45 per år. Med hänsyn till samhällets ökade behov av vuxenutbildare har utredning-

en funnit skäl föreligga att föreslå att denna utbildning i begynnelseskedet bör omfatta ca 70 lärarkandidater varje år. Varje intagningsomgång bör omfatta ca 35 lärarkandidater.

Utredningen föreslår att i princip följande skall tillämpas vid antagande av sökande till folkhögskollärlinje. På grundval av de betyg och övriga handlingar de sökande insänder för att styrka sin behörighet och lämplighet görs ett första urval. Därvid fästes avseende vid tidigare erfarenhet av vuxenundervisning och aktiv kontakt med folkbildningsarbete samt förenings- och ungdomsarbete. De som på denna grundval bedöms som mest lämpliga kallas till en särskild bedömning som grundas på samtal, lämplighetsprov med muntlig framställning och eventuellt grupptest. Närmare regler och anvisningar för intagningen bör utarbetas av skolöverstyrelsen.

Auskultering och övningsundervisning bör förläggas till särskilda praktikskolor. På dessa skolor måste särskilda anspråk ställas både i fråga om intresse för pedagogiska spörsmål och i fråga om lokaliteter och utrustning. Särskilda anslag för pedagogisk förbrukningsmateriel måste ställas till praktikskolornas förhållande. Den organiserande lärarhögskolan lämnar förslag härom via sina petita.

Avståndet mellan den lärarhögskola, som blir centrum för folkhögskollärläro- utbildningen och praktikskolorna, får inte vara för stort, då det gäller övningsundervisning och auskultation den första terminen.

Eftersom folkhögskolorna i allmänhet är små, kan de inte för övningsundervisning ta emot fler än fem lärarkandidater. Med ett sådant genomsnittligt antal lärarkandidater per skola, skulle man behöva finna sju lämpliga skolor i närheten av vederbörande lärarhögskola.

Under den andra terminen av den praktiska lärarutbildningen skall den blivande läraren göra praktiktjänst genom att vara anställd vid en, eventuellt två, folkhögskolor och där genomföra 150—250 lektioner. Folkhögskolornas ringa storlek medför att knappast någon av dem kan ta emot fler än två lärarkandidater per termin för praktik. Det kommer sålunda att för varje termin behövas mellan 15 och 20 praktikterminsskolor.

Handledarna vid praktikskolorna bör på lämpligt sätt förberedas för sin uppgift. Utredningen föreslår härvidlag en kortare feriekurs om två veckor, förberedd av en viss läskurs under föregående termin. Under denna bör handledaren beredas tillfälle följa metodiklektorns och redan verksamma handledares sätt att ge pedagogisk vägledning åt enskilda lärarkandidater.

Det bör enligt utredningen ankomma på ledningen av folkhögskollärlinjen vid lärarhögskola att närmare utarbeta kursplan för här föreslagen handledarutbildning.

I viss utsträckning kommer folkhögskollärläro- utbildningen att kunna använda de pedagogiska och ämnesmetodiklektorer samt lektorer i vuxenundervisningens metodik, som redan nu finns anställda eller kommer att bli anställda vid lärarhögskola, till vilken folkhögskollärlinjen blir knuten.

De lärarutbildare som måste anställas för den speciella folkhögskollärlinjen kommer att vara metodiklektorer — eventuellt även pedagogiklektorer — samt till lärarhögskolan knutna, i särskild ordning arvoderade folkhögskollärare, som periodvis fullgör delar av lektorstjänster. Sistnämnda kategori lärarutbildare har av utredningen givits beteckningen kompletterande metodiklektorer.

Det förefaller utredningen svårt att bygga arbetsvillkoren för lektorerna på beräkning av ett visst antal undervisningstimmar. Dessa kan endast vara en första grundval för bedömningen av det nödvändiga antalet lektorer. Utredningen föreslår att vederbörande därför anställs på de arbetsvillkor som gäller för tjänstemän i allmänhet i motsvarande löneläge.

Utredningen har funnit att den centrala frågan, när det gäller val av lärarhögskola, till vilken folkhögskollärlinjen skall förläggas, är vilken skola som i sin närhet kan erbjuda största antalet lämpliga skolor för auskultering och övningslektioner. Med anledning härav har utredningen undersökt antalet närbelägna skolor, om utbildningen förläggs till Stockholms, Linköpings eller Göteborgs lärarhögskolor. Representanter för dessa lärarhögskolor har uttalat sitt intresse för att folkhögskollärlinjen skall knytas dit.

Vid sina överväganden har utredningen kommit till uppfattningen att en folkhögskollärlinje lämpligast bör förläggas till Linköping.

Utbildningsåret vid lärarhögskolan bör för den blivande folkhögskolläraren liksom för den blivande ämnesläraren innebära att han får ett betyg i undervisningsskicklighet. Detta betyg bör ha tre grader liksom inom ämneslärarutbildningen.

Det betyg från lärarhögskola, som ges åt lärarkandidat, som genomgått folkhögskollärlinje, bör enligt utredningens uppfattning ge honom behörighet till tjänst också inom andra skolformer på den nivå hans ämnesutbildning indikerar. Utredningen bedömer det däremot inte vara lämpligt att den som genomgått en lärarhögskolas övriga ämneslärarutbildning utan vidare skall vara behörig för ordinarie tjänst vid folkhögskola. För att möjliggöra en övergång till folkhögskolan för de lärare, som utöver akademisk examen har ämneslärarutbildning för ungdomsskola, föreslår utredningen anordnande med viss regelbundenhet av en kurs om sex till åtta veckors längd.

Utredningen föreslår att de villkor som finns angivna i folkhögskolestadgan i huvudsak skall gälla för de tjänster som tillträds senast den 30 juni 1971. Dessa övergångsbestämmelser skall avse endast den som anställts på heltid för tjänst inom folkhögskola före den 30 juni 1968 eller som anställs därefter och då har en annan ettårig praktisk ämneslärarutbildning. Under övergångstiden dvs. under åren 1968/71 skall kurser ordnas, som till sin uppläggning liknar nuvarande femveckorsutbildning. Utredningen föreslår att för de ordinarie tjänster, vilka tillträds den 1 januari 1969 eller senare, skall som behörighetskrav gälla att sökande

genomgått nu föreslagen sexveckors kurs eller tidigare anordnad femveckors Åsa-kurs.

3.5 Övriga frågor

Utredningen föreslår att folkhögskolans lärare får tillfälle till fortbildning i samma omfattning, som lärarna inom andra skolformer. Två huvudformer av fortbildning är aktuella: feriekurser och studiedagar. Förslaget innebär att folkhögskolans lärare skall ha möjlighet att delta i en feriekurs vart fjärde år. Högst fem arbetsdagar per år får användas för fortbildning av folkhögskolans lärare genom studiedagar. Slutligen föreslår utredningen att ledningen av fortbildningsverksamheten för folkhögskolans lärare förläggs till skolöverstyrelsens folkbildningsbyrå, vilken bör förstärkas med en konsulent, som tjänstgör som fortbildningsledare för folkhögskolan.

Utredningen föreslår att tio lektorstjänster inrättas inom folkhögskolan år 1969/70 samt att det därefter inrättas tio sådana tjänster årligen. Innehavare av lektorstjänst i folkhögskolor förutsätts skola tjänstgöra som huvudlärare inom sitt ämnesområde med möjlighet och/eller skyldighet att fullgöra uppgifter också i annan folkhögskola eller i vuxenutbildning utanför folkhögskolan.

Kompetenskraven för lektorstjänst i folkhögskola skall vara (a) ämnesutbildning av det slag som krävs för ämneslärartjänst i folkhögskola, (b) högre akademisk examen av motsvarande slag som krävs för lektorstjänst i gymnasium i ämne som är av vikt för folkhögskolan, (c) praktisk-pedagogisk lärarutbildning för folkhögskolan. Skolöverstyrelsen skall tilldela folkhögskolorna lektorstjänster efter ansökan och i samband därmed utfärda de bestämmelser för varje enskild tjänst som befinns påkallade. Tjänsterna skall tills vidare tillsättas av skolöverstyrelsen på förslag av skolans styrelse.

4. Remissyttranden

4.1 Folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden

Beträffande utredningens bedömning av folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden har flertalet remissinstanser ej anfört några invändningar utan fastmer på många punkter velat betona riktigheten av utredningens uppfattning. Vissa påpekanden och erinringar har dock förekommit mot utredningen i denna del.

Universitetskanslersämbetet anför att reformerna inom det obligatoriska och frivilliga utbildningsväsendet för ungdom liksom åtgärderna inom vuxenutbildningens område medför att en betydande del av rekryteringsunderlaget för folkhögskolans hittillsvarande verksamhet bortfaller. *Läraryhögskolan i Göteborg* menar att folkhögskolan bör lämnas frihet från statlig centraldirigering med tanke på de radikala förändringar som folkhögskolan måste genomgå som en följd av ungdomskolans utbyggnad. *Läraryhögskolan i Uppsala* anser att ovissheten om utvecklingen motiverar att formerna för folkhögskolans verksamhet lämnas öppna för anpassning. Över huvud taget har vid remissbehandlingen i olika sammanhang vikten av en anpassnings- och utvecklingsbar folkhögskola framhållits. Ett par remissorgan har ansett det omöjligt att i dagens läge ta ställning till den framtida utformningen av folkhögskolan.

Den av utredningen aviserade framtida koncentrationen av folkhögskolans uppgifter till fem huvudområden har diskuterats av flera remissinstanser och bedömningen har stött på viss kritik. Från folkhögskolehåll har hävdats att en sådan indelning av folkhögskolans framtida verksamhet riskerar att låsa denna på ett olyckligt sätt. *LO* delar denna uppfattning. *Arbetarnas bildningsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* och *lärarrådet vid Brunnsviks folkhögskola* anser att utredningens ställningstagande ej grundats på tillräckligt sakligt underlag och kritiserar därvid att uppgifter från endast fyra folkhögskolor förelegat.

4.2 Ämnesutbildning

Mot utredningens förordande av en bestämd, tämligen väl preciserad utbildning för folkhögskolans lärare har vid remissbehandlingen i många fall uttalats tveksamhet.

Läraryhögskolan i Stockholm, *lärarrådet vid Brunnsviks folkhögskola*, *LO*, *Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation*, *Arbetarnas bildningsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* och *Sveriges förenade studentkårer* har framhållit som önskvärt att folkhögskolorna ges möjlighet att anställa lärare med en annan bakgrund än en akademisk examen. Som exempel på en sådan bakgrund har

nämnts kvalificerat organisatoriskt och pedagogiskt arbete inom exempelvis folkbildningsarbete, vidare erfarenhet av arbetsmarknadsfrågor och internationella frågor. LO anför att den föreslagna skärpningen av formella krav betyder begränsning i lärarurvalet. Krav på akademisk examen anser LO kunna utgå, då kunskaper i en lämplig ämneskombination kombinerad med pedagogisk skicklighet bör kunna väga tyngre. Alternativt tillstyrker LO, i likhet med flera remissinstanser, en generös dispensgivning. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* och *Arbetarnas bildningsförbund* delar LO:s uppfattning och framhåller att ett friare och rörligare system vore att föredra. Ungdomsförbundet framhåller härvid att det särskilt för kortare kurser av olika slag exempelvis om arbetsmarknadspolitik, aktuella samhällsreformer m. m. vore olyckligt att upprätthålla kravet på fullständig akademisk examen, medan bildningsförbundet särskilt nämner det estetiska ämnesområdet. Som tillräcklig utbildning härför anger bildningsförbundet lämplig kvalificerad utbildning inom övningsämnet i fråga kombinerad med tre eller fyra betyg. *Sveriges förenade studentkårer* anser det viktigt att klara kompetenskrav uppställs men finner det tveksamt att knyta dessa kompetenskrav enbart till akademisk grundexamen. Organisationen vill betona att även andra utbildningsvägar än traditionellt akademiska kan utgöra en god kompetensgrund. Särskilt nämns socionomexamen. *Svenska landstingsförbundet* tillstyrker en i princip fastslagen utbildningsväg och utbildningsnivå för folkhögskolans lärare. Förbundet finner det dock viktigt att även andra rekryteringsvägar hålls öppna.

Universitetskanslersämbetet framhåller att en enhetligt utbildad lärarkår medför en inskränkning av en skolforms möjliga utbud av utbildning. Ämbetet ställer sig tveksamt till utredningens avvisande av den fria meriteringen. Möjligheterna till variation i arbetets inriktning och innehåll torde enligt ämbetet bli större om skolan förfogar över en lärarkår med skiftande utbildnings- och erfarenhetsbakgrund. Ämbetet finner det sannolikt att även socionomer, civilingenjörer, civilekonomer, agronomer och civiljägmästare liksom s. k. fria kulturarbetare skulle kunna utgöra värdefulla tillskott till folkhögskolans lärarkår. Möjligheterna att komplettera lärarkåren med från samhällslivet i övrigt hämtade speciallärare med arvodesanställning betonas.

Utredningens förslag om ämnesutbildningen för folkhögskolans lärare har tillstyrkts av *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet*, *Svenska landstingsförbundet* och *SACO*. Att det grundläggande kravet som folkhögskolans lärare bör uppfylla är att de skall ha en ämnesutbildning som till kvalitet och längd motsvarar vad som krävs av gymnasielärare har vidare tillstyrkts av flera remissinstanser med majoritet bland de av universitetskanslersämbetet hörda remissorganen.

Tveksamhet mot förslaget att för behörighet till tjänst minst tre examensämnen skall ingå i den akademiska examen har uttryckts av *Arbetarnas bildningsförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* och *ett par underinstanser till skolöverstyrelsen*. Dessa remissinstanser har ansett att två ämnen i många fall måste anses som tillräckligt.

Behovet av en fördjupad utbildning motsvarande nuvarande tre betyg i minst

ett ämne har ifrågasatts av bl. a. omkring hälften av de hörda folkhögskolorna. Betygskombinationen 3-2-1 har ej ansetts vara den enda lämpliga utan även kombinationen 2-2-2 samt vissa andra kombinationer har förordats.

Läraryhögskolan i Malmö är ett av de remissorgan som betonar vikten av bredd i folkhögskollärarnas ämnesutbildning. Högskolan ifrågasätter om inte en mellanstadieläraryhögskola av den nya typen vore en lämplig utgångsbas för fortsatt utbildning. Att lösa behovet av en bredare ämnesutbildning genom att ge metodisk träning i ett ämne, som inte ingår i examen, men som den blivande läraren ändå kan väntas få som undervisningsämne, anser högskolan ej utgöra någon lösning. Även *folkskoleseminariet i Linköping* framhåller det olämpliga i att en lärare måste undervisa i ämnen som ej ingår i hans examen. På liknande sätt anför *lärarrådet vid Dalarö folkhögskola* att det borde vara en fördel om lärarnas akademiska utbildning har en sådan bredd att de slipper undervisa i ämnen, som de helt saknar utbildning för. Lärarrådet finner det därför angeläget att blivande folkhögskollärare har akademisk utbildning i ämnen från mer än ett huvudområde.

Utredningens förslag om att krav ej bör ställas på fasta ämneskombinationer tillstyrks av *läraryhögskolan i Uppsala*, *TCO* och *Sveriges förenade studentkårer*. De två förstnämnda av dessa instanser framhåller folkhögskolans speciella karaktär som ett skäl härtill. Också *LO* betonar värdet av största möjliga frihet vid ämnesvalet.

4.3 Praktisk-pedagogisk utbildning

Utredningens uppfattning att den praktisk-pedagogiska utbildningen för folkhögskolans lärare måste få en egen från övrig ämnesläraryhögskola utbildning avvikande prägel, och att alltså en särskild utbildning bör anordnas för denna lärargrupp, har mötts av en relativt omfattande kritik men även av instämmanden.

Skolöverstyrelsen menar att folkhögskolans egenart måste karaktärisera läraryhögskolans utbildning. Graden och arten av särprägel anser överstyrelsen dock kunna diskuteras. En särskilt avpassad läraryhögskola utbildning kan förväntas främja folkhögskolans utveckling och anpassning till efter hand ändrade samhällsuppgifter, anser överstyrelsen vidare, och ansluter sig väsentligen till utredningens förslag. Överstyrelsen framhåller att folkhögskolans läraryhögskola utbildning ej får isoleras från läraryhögskolans utbildning för ungdomsskolan utan en viss samordning med ämnesläraryhögskolans utbildning bör äga rum. Överstyrelsen anför att den övervägt ett alternativ innebärande att folkhögskolans läraryhögskola utbildning integrerades med övrig läraryhögskola utbildning, vilken tillförts ökade inslag av vuxenpedagogiska moment. Önskemål om ett sådant system har framförts från läraryhögskolehåll och även överstyrelsen anser att vissa fördelar är förknäpade med ett sådant system. En dylik utbildning anser överstyrelsen dock ej tillgodose alla krav, som bör ställas på utbildningen. En av ledamöterna i skolöverstyrelsen anför en avvikande mening och avstyrker utredningens förslag. Denna ledamot framhåller att en särskild folkhögskolelinje kan befaras ytterligare avskilja

folkhögskolan och dess lärare från andra skolformer och lärargrupper, vilket be-tecknas som en avgjord nackdel. Vidare menar ledamoten att lärarutbyte försvå-ras av att en särskild linje för folkhögskolans lärare inrättas.

Lärarhögskolan i Göteborg menar att folkhögskolan skiljer sig från övriga skol-former mer i fråga om atmosfär, förhållande elev-lärare m. m. än i fråga om under-visningsmetodik. Högskolan ifrågasätter därför behovet av en så specialiserad ut-bildning som den föreslagna samt om det är motiverat att skapa en ettårig special-utbildning för en så liten sektor av skolan. Högskolan påpekar att det rör sig om endast 1—2 % av det totala antalet lärarkandidater. Folkhögskolläraren bör under första terminen av den praktisk-pedagogiska utbildningen få en i sina huvuddrag med övrig ämneslärarutbildning identisk skolning. Om speciella linjer skapades, vilka huvudsakligen handhades av speciallektorer som endast kunde rekryteras från folkhögskolan, skulle isoleringen från andra skolformer, enligt högskolans mening, öka. Högskolan föreslår i stället att den med övrig ämneslärarutbildning identiska utbildningen kompenseras med utbildning i vuxenundervisningens peda-gogik. Härutöver föreslås en 6—8 veckors kurs varje sommar, vilken skulle utgöra en obligatorisk kompletterande utbildning, där specialproblem kan behandlas och erfarenheter från praktiktjänstgöringen diskuteras. Kursen bör förläggas centralt i landet.

Folkhögskolorna har i allmänhet ställt sig positiva till utredningens förslag. Ett par skolor har dock ifrågasatt om ej en större samordning med annan lärarutbild-ning borde åstadkommas.

Universitetskanslersämbetet anför att den föreslagna praktisk-pedagogiska ut-bildningen i sina huvuddrag överensstämmer med den som gäller för andra skolfor-mer. Ämbetet ifrågasätter om detta är till folkhögskolans fördel och förordar att en lösning i stället söks genom anordnande av separat utbildning för folkhögskol-lärare som genom praktisk tjänstgöring vid sådan skola visat sig lämpliga. Utbild-ningen bör enligt ämbetet få formen av återkommande kurser förlagda till lämp-lig folkhögskola eller lämpliga folkhögskolor. Ämbetet finner det vidare vara av stor betydelse att lärarkandidaterna själva starkt kan påverka utbildningens uppläg-gning och anför att en förutsättning är att de har erfarenheter från folkhögskole-tjänstgöring. Sådana erfarenheter förordas också av *lärarråden vid Brunnsviks* och *Blekinge läns folkhögskolor*. Sistnämnda lärarråd har härvid ansett att krav på tjänstgöring en vinterkurs vid folkhögskola bör ställas för antagande till folkhög-skollärarutbildning.

I remissvaren från de av universitetskanslersämbetet hörda rektorsämbetena har intagits såväl positiv som tveksam hållning till förslaget om inrättande av en spe-ciell folkhögskollärlinje vid lärarhögskola. Från *Umeå universitet* har särskilt framhållits att, om en särskild linje för folkhögskolan inrättas, denna ej bör vara obligatorisk för vinnande av behörighet för tjänst vid folkhögskola. En särskild linje begränsar enligt detta remissorgan möjligheten till cirkulation av lärare och minskar flexibiliteten.

Statens avtalsverk har inte något att erinra mot tillkomsten av en särskild folkhögskollärarytbildning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har framhållit att, eftersom folkhögskollärare skall kunna gå över till andra skolformer, en viss samordning med lärarutbildningen för andra skolformer bör förutsättas.

TCO anser att mycket talar för en gemensam utbildning för alla lärare inom vuxenutbildningen. Emellertid menar *TCO* att inrättande av en speciell folkhögskollärlinje inte strider emot denna uppfattning, då utbildningen lika väl passar för insatser inom vuxenutbildningens övriga områden. *TCO* finner den specialiserade utbildningen utgöra en god början på en i framtiden mer omfattande lärarutbildning med inriktning på vuxenutbildningen.

Arbetarnas bildningsförbund framhåller att folkhögskollärarytbildningens utformning måste anpassas till de behov och förutsättningar som föreligger inom hela vuxenutbildningens område. Om utredningens förslag godtas, anser förbundet, att stor risk föreligger för att folkhögskolan i framtiden kommer att fjärras från sin nuvarande anknytning till folkbildningsarbetet i övrigt och till folkrörelserna, för att i stället föras närmare det allmänna skolväsendet. Förslaget till praktisk-pedagogisk utbildning bör enligt förbundet överarbetas, gärna under medverkan av representanter för folkrörelser, ungdomsorganisationer och folkbildningsarbete, då det alltför ensidigt utformats efter folkhögskolans eget behov. Liknande synpunkter anförs också av *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Skolöverstyrelsen föreslår att under den första terminen av den praktisk-pedagogiska utbildningen minst 10 av auskultationerna och minst 15 av övningslektionerna förläggs till ungdomsskolan, för att en isolering till folkhögskolan skall undvikas. Om möjligt bör därvid en fördelning ske mellan grundskolans högstadium och det gymnasiala stadiet, anser överstyrelsen. Också *Svenska landstingsförbundet* har tagit upp frågan om isolering i detta sammanhang och ifrågasätter om ej en kortare tids praktik kunde förläggas till andra skolor med vuxenutbildning för att undvika ensidighet.

Lärarhögskolan i Göteborg anser, som ovan framgått, att de blivande folkhögskollärarna bör få samma utbildning som ämneslärarna. Denna utbildning bör för folkhögskollärankandidaterna kompletteras med ett extra ämne, vuxenundervisningens pedagogik, vilket bör jämföras med övriga ämnen, och i vilket en à två lektorstjänster skulle inrättas. Högskolan vill härutöver föreslå att en grundläggande kurs i detta ämne skall ingå i alla ämneslärarkandidaters utbildning, eftersom många kommer att tjänstgöra i olika former av vuxenundervisning. Av serierna under termin 1 bör enligt högskolan högst en förläggas till folkhögskolan. Av de övriga bör minst en läggas till vardera grundskolan och gymnasium samt gärna en till fackskola. Vidare anser högskolan att möjligheter att auskultera vid folkhögskola bör ges alla lärarkandidater. Även från *universitetet i Göteborg* har liknande synpunkter framförts. Pedagogik- och metodikundervisningen bör enligt detta re-

missorgan till största delen kunna göras gemensam. Nödvändig specialisering anses kunna erhållas genom auskultation och övningslektioner i folkhögskolan samt genom en särskild kurs i vuxenpedagogik.

Folkskoleseminariet i Linköping menar att, då det gäller språk och matematik, metodikutbildningen helt kan samordnas med annan ämneslärarutbildning. I fråga om orienteringsämnen förordar seminariet en samordnad utbildning med viss kompletterande utbildning, av vilken en del bör kunna förläggas till praktikterminen.

SACO finner förslaget om den praktisk-pedagogiska utbildningen i stort sett godtagbart, men betonar att det endast får ses som försöksverksamhet. Speciellt vill SACO understryka att avvägningen mellan den speciella pedagogik och metodik som tillämpas inom folkhögskolan och den allmänna pedagogiken och metodiken måste bli föremål för kontinuerlig uppmärksamhet. Bl. a. kommer arbetssättet i det nya gymnasiet och i fackskolan i pedagogiskt-metodiskt avseende att närma dessa skolformer till folkhögskolan, framhåller SACO.

Beträffande innehållet i och utformningen av den andra terminen av den praktisk-pedagogiska utbildningen har vid remissbehandlingen *lärarhögskolan i Göteborg* anfört att praktikterminen kan utformas i stort sett enligt förslaget. *Lärrådet vid Brunnsviks folkhögskola* har förordat direkt medverkan av lärarkandidaterna vid kursverksamhet, som anordnas av studieförbunden, arbetsmarknadens organisationer och ungdomsorganisationer.

Lärarhögskolan i Uppsala har uttryckt stor tillfredsställelse med förslaget i denna del.

4.4 Utbildningsorganisation

Skolöverstyrelsen anför att studiegången bör överses, då studiegången för ämneslärarlinjen fastställts. Detta är önskvärt, då en viss samordning bör ske. *Lärarhögskolan i Malmö* erinrar också om studiegången för ämneslärarutbildningen och menar att 1960 års lärarutbildningssakkunnigas utredning har beaktats i alltför ringa utsträckning.

Att lärarhögskoleterminen och praktikterminen enligt utredningens förslag inte blir lika långa för intagningsgrupperna till våren och hösten har befunnits olämpligt av *Sveriges folkhögskolelevers förbund*, som anser att varje termin bör omfatta 20 veckor.

Utredningens förslag om en antagning av 70 lärarkandidater per år har mötts av viss tveksamhet från vissa remissinstansers sida. *Lärarhögskolan i Göteborg* anser det tvivelaktigt om det finns plats för så många lärarkandidater när det gäller praktiktjänstgöringen. En förnyelse med 10 %, vilket förslaget om 70 lärarkandidater per år innebär, anser högskolan för mycket med tanke på att folkhögskolans behov beräknas till 45 lärare per år. Man finner det omotiverat att specialutbilda de övriga 20—25 kandidaterna. Högskolans uppfattning delas av folk-

skoleseminariet i Linköping. Att antalet 70 per år är väl stort har vidare hävdats av *lärarrådet vid Sörängens folkhögskola*, *LO* och *Arbetarnas bildningsförbund*. Utbildningens dimensionering har av *lärarhögskolan i Malmö* befunnits otillräckligt utredd och på liknande sätt har *lärarrådet vid Lunnevads folkhögskola* framhållit att några siffror om behovet av folkhögskollärare utanför folkhögskolan inte redovisats.

Skolöverstyrelsen framhåller i likhet med *TCO* att erfarenhet av tidigare vuxenundervisning ej får vara ett villkor för antagande till folkhögskolläraryrket utan räknas som en tilläggsmerit. Folkbildningsarbete bör alltså få tillgodoräknas vid ansökning. Beträffande tidigare erfarenheter av vuxenundervisning anser vidare *lärarrådet vid Framnäs folkhögskola* att för stort avseende ej bör fästas härvid, då man i så fall riskerar att en del av de bästa lärarkandidaterna utestängs. Samma synpunkter framförs av *Svenska folkhögskolans lärarförening*. Föreningen anser vidare att intagningen bör samordnas med intagningen till ämneslärarlinjen, med vissa nödvändiga särbestämmelser.

Beträffande antagningsförfarandet har *skolöverstyrelsen* funnit det vara av intresse att ett annat system prövas än det som nu tillämpas för övriga ämneslärarkandidater. Försök med lämplighetsprov förordas av *TCO* och *Sveriges folkhögskolelevers förbund*. *TCO* framhåller att forskning och utvecklingsarbete behövs på detta område och att folkhögskolläraryrket är ett utmärkt försöksområde.

I motsats till dessa instanser anser *lärarhögskolan i Malmö* att det inte finns någon anledning att tillämpa andra principer vid urvalet än vad som sker för annan läraryrksutbildning. Samma uppfattning har *SACO*, som därför avstyrker utredningens förslag i denna del. *Lärarrådet vid Brunnsviks folkhögskola* anser att den föreslagna urvalsmetoden kan leda till en icke önskvärd godtycklighet.

Beträffande utredningens förslag om läraryrksutbildare vid folkhögskolläraryrket har synpunkter främst anlagts av folkhögskolorna.

Lärarråden vid fyra folkhögskolor har ställt sig tveksamma till förslaget om skyldighet för metodiklektor att tjänstgöra vid folkhögskola vart fjärde år och därvid betonat praktiska svårigheter, som är förenade med ett sådant system. *Lärarrådet vid Brunnsviks folkhögskola* anser att ett alternativ med fyllnadstjänstgöring bör finnas, medan *lärarrådet vid Grebbestads folkhögskola* föreslår ett års tjänstgöring vid folkhögskola under en tioårsperiod. Tjänstgöringen bör enligt sistnämnda lärarråd kunna förläggas till vilken folkhögskola som helst. Enligt detta lärarråd är vidare behörighetsvillkoren för vagt utformade. *Lärarrådet vid Lunnevads folkhögskola* anser att man, när det gäller behörighetsvillkoren för metodiklektor, bör ta hänsyn främst till vuxenutbildningserfarenheter. Bättre än tjänstgöring vart fjärde år vid folkhögskola är enligt *lärarrådet* ett system där metodiklektorerna hela tiden har ett mindre antal lektioner per vecka.

I fråga om val av lärarhögskola tillstyrker *skolöverstyrelsen* att

utbildningen förläggs till Linköping. Utbildningen bör knytas till lärarhögskola, då folkhögskolans lärarutbildning ej får isoleras från ungdomsskolans. Efter en provotid i Linköping anser överstyrelsen att det bl. a. bör övervägas om utbildning skall förläggas till ytterligare lärarhögskolor.

Att folkhögskollärarytbildningen förläggs till lärarhögskolan i Linköping har vidare tillstyrkts av *statskontoret, arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska landstingsförbundet, lärarhögskolan i Uppsala, folkskoleseminariet i Linköping* samt av *sex folkhögskolors lärarråd*.

Lärarhögskolan i Göteborg hävdar att om en folkhögskollärlinje inrättas, denna bör förläggas till Göteborg. Helst anser dock högskolan att folkhögskollärare skall kunna utbildas vid mer än en lärarhögskola, varvid det bästa vore om så kunde ske vid alla landets lärarhögskolor. Denna uppfattning delas av flera remissinstanser. Även *TCO* och *Svenska folkhögskolans lärarförening* anser att en förläggning till Göteborg bör övervägas. Som skäl härtill anges närmare anknytning till ett fullständigt universitet och den nordiska akademien i Kungälv samt kontakten med en institution med resurser för vuxenpedagogisk forskning.

Av *SACO, Sveriges folkhögskolelevers förbund* och *lärarrådet vid Framnäs folkhögskola* har en förläggning av utbildningen till Stockholm förordats. *SACO* anför att utredningens argumentering ej leder till Linköping utan till Stockholm.

Malmö lärarhögskola har föreslagit att den särskilda folkhögskollärlinjen inrättas i Malmö, medan *Sveriges förenade studentkårer* beklagar att man ej gjort en närmare kartläggning för att utreda förutsättningarna för en förläggning till Uppsala eller Lund-Malmö.

Flera remissorgan har påtalat nackdelar med att förlägga ifrågavarande utbildning till en ort som ej har ett fullständigt universitet. *Lärarhögskolan i Stockholm* framhåller att det är nödvändigt med en förläggning till en institution med resurser för vuxenpedagogisk forskning. Om Stockholm bedöms omöjlig som förläggningsort, fortsätter högskolan, framstår det som ett absolut krav att forskningstjänster i vuxenpedagogik inrättas vid den lärarhögskola som väljs. På liknande sätt föreslår *rektorsämbetet vid Uppsala universitet* att någon universitetsort väljs, där den pedagogiska institutionen kan utnyttjas. *Rektorsämbetet vid Lunds universitet* anför att en förläggning till Linköping kräver att förutsättningar skapas för pedagogiskt och ämnesmetodiskt forsknings- och utvecklingsarbete där.

En större spridning av praktiskskolorna än vad utredningen föreslagit förordas vidare av *lärarråden vid fyra folkhögskolor, TCO, Svenska folkhögskolans lärarförening, Arbetarnas bildningsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Att det särskilt för mindre folkhögskolor kan innebära svårigheter att ta emot lärarkandidater för auskultation och praktiktjänstgöring har framhållits av *lärarråden vid Liljeholmens och Marieborgs folkhögskolor* samt av *Svenska folkhögskolans lärarförening*. Lärarrådet vid Marieborgs folkhögskola finner det omöjligt för en folkhögskola att både vara övningskola för auskultationer och övningslektioner

och ta emot lärarkandidater för praktiktermin. Åtagande att vara praktikskola anser lärarrådet måste vara frivilligt.

Skolöverstyrelsen anser att det är önskvärt att rekryteringen till folkhögskollärlinjen kommer att ske från landet i dess helhet. Eljest riskerar de folkhögskolor som ligger på stort avstånd från Linköping att få svårare att rekrytera utbildade lärare än de som ligger närmare. Överstyrelsen föreslår därför att ca sex praktikcentra bestående av 2—4 folkhögskolor upprättas i olika delar av landet och att lärarkandidaterna får fullgöra sina praktikterminer vid dessa. Därigenom kommer också en stimulerande kontakt att kunna upprätthållas mellan lärarutbildningsanstalten och folkhögskolorna i olika landsändar.

Statens avtalsverk framhåller att det är angeläget att folkhögskollärarytbildningens ställning i förhållande till gällande behörighetsvillkor för läartjänster klarläggs.

Utredningens förslag om folkhögskollärares behörighet för tjänst i det allmänna skolväsendet och om kravet på genomgången kurs för övergång till folkhögskola av ungdomsskolans lärare har befunnits inkonsekvent av vissa remissorgan, varibland kan nämnas *universitetskanslersämbetet*, *två lärarhögskolor* och *SACO*. Härvid har några remissinstanser ansett att behörighet för övergång till annan skolform utan kompletterande utbildning bör föreligga för båda lärarkategorierna, medan andra, bland vilka kan nämnas *SACO*, *TCO* och *Svenska folkhögskolans lärarförening*, ansett att genomgång av en kurs bör krävas också för folkhögskolans lärare. *TCO* anför härvid att behovet av en sådan kurs skulle minska om ungdomspedagogik ingick i folkhögskollärarytbildningen och vuxenpedagogik i ämneslärarutbildningen.

Skolöverstyrelsen anför att efter den av överstyrelsen föreslagna samordningen av de båda linjernas studiegång och förläggningen av auskultationer och övningslektioner till ungdomsskolor, en folkhögskollärare bör vara behörig för tjänst inom ungdomsskolan, under förutsättning att han har en ämnesmeritering, som är tillräcklig och lämplig för tjänst i ungdomsskolan. För ordinarie tjänst vid ungdomsskolan bör en tids väl vitsordad tjänstgöring inom ungdomsskolan fordras. Detsamma som gäller för folkhögskollärarna i fråga om behörighet, anser överstyrelsen bära gälla också för den som genomgått ämneslärarlinjen och som söker tjänst vid folkhögskola. Överstyrelsen finner det angeläget att dessa lärare bereds tillfälle att genomgå en särskild kurs.

Svenska landstingsförbundet finner det väsentligt att behörighet ges folkhögskollärarna också för andra skolformer än folkhögskolan. Sådan behörighet minskar omställningssvårigheterna vid en eventuell minskning av folkhögskolans lärarbehov, framhåller förbundet.

Beträffande övergångsbestämmelserna har *TCO*, med instämmande i vad *Svenska folkhögskolans lärarförening* har anfört, hävdat att den som enligt nuvarande stadga är behörig till ordinarie tjänst vid folkhögskola även skall

vara behörig sedan behörighetsbestämmelser anknutna till den nya utbildningen har fastställts. I princip motsvarande bör gälla behörighet för lektorstjänster. För fortbildning skall enligt TCO givetvis gälla samma villkor inom folkhögskolan som har fastställts för gymnasiet.

4.5 Övriga frågor

Skolöverstyrelsen har yttrat sig angående vissa delar av utredningens förslag om fortbildning för folkhögskolans lärare. Enligt överstyrelsen bör kurserna administreras av fortbildningsavdelningen vid lärarhögskolan i Linköping. Härigenom vinnas en innehållsmässig samordning mellan grund- och vidareutbildning. Även om goda skäl kan förebringas till förmån för ett inordnande av dessa verksamheter i överstyrelsens fackbyrå för folkhögskolan skulle detta helt bryta mot den för verkets uppbyggnad eljest generellt gällande s. k. avdelningsprincipen. Överstyrelsen erinrar om att detta är en inre organisationsfråga, som det ankommer på verket att instruktionsenligt självt besluta, och önskar överväga frågan ytterligare. Förslaget om en skolkonsulenttjänst finner överstyrelsen starkt motiverat.

Utredningens förslag att lektorstjänster inrättas inom folkhögskolan har tillstyrkts av ett stort antal remissinstanser varibland återfinns *lärarhögskolor, åtskilliga folkhögskolor, universitetskanslersämbetet med flera underinstanser, arbetsmarknadsstyrelsen, SACO, TCO* och *Svenska folkhögskolans lärarförening*.

Svenska landstingsförbundet förordar att ett begränsat antal lektorstjänster på försök tilldelas några folkhögskolor. Förbundet tillstyrker ej ett principförslag om att lektorstjänster vid samtliga folkhögskolor tillsätts med en successiv utbyggnad om tio tjänster årligen. *Folkskoleseminariet i Linköping* ifrågasätter om det ej vore bättre att utnyttja metodiklektorer i stället och därvid öka dessas antal. *LO* ställer sig tveksam till ett införande av lektorstjänster i enlighet med förslaget.

Lektorernas arbetsuppgifter enligt förslaget har av *TCO, Svenska folkhögskolans lärarförening m. fl.* befunnits alltför diffust angivna. *TCO* och lärarföreningen anser att lektor bör ha sin huvudsakliga tjänstgöring på den egna skolan. Om denna skola är engagerad i lokal vuxenutbildning bör lektor delta häri. Organisationerna anser att lektor kan överenskomma med närliggande skolor om fullgörande av viss del av tjänsten där. *SACO* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* finner de föreslagna arbetsuppgifterna vara alltför splittrade och omfattande. Lektorerna befaras bli utbildningsadministratörer. *SACO* föreslår att lektorstjänsterna konstrueras som huvudlärartjänster vid gymnasierna. De föreslagna arbetsuppgifterna utanför den egna folkhögskolans verksamhet kan enligt organisationen överlåtas åt t. ex. regionala konsulenter. Om tjänsterna emellertid konstrueras i enlighet med förslaget, anser *SACO* inte att endast en skolstyrelse skall avge förslag vid tillsättningen.

5. Föredraganden

Under de senaste decennierna har samhällets utbildnings- och kulturinsatser genomgått en kraftig utveckling. Sambandet mellan å ena sidan åtgärder på utbildnings- och kulturområdet och å andra sidan de allmänna demokratiseringssträvandena har allt starkare markerats. Denna politik syftar till att ta tillvara de enskilda människornas förmåga till utveckling. Den är samtidigt nödvändig för att främja ekonomiska, kulturella och sociala framsteg. Utbildningen är således ett av medlen för att öka jämlikheten i det svenska samhället.

Stora framsteg har också gjorts. Privilegiet för ett fåtal att fortsätta sin utbildning efter den obligatoriska skolan är på väg att ersättas av en rätt för alla. Men denna utveckling har också skapat betydande skillnader mellan och delvis även inom generationerna. Det är bl. a. mot denna bakgrund som frågan om vuxenutbildningen fått ökad aktualitet under de senaste åren, senast genom en inom LO utarbetad rapport.

Motiven för en satsning på vuxenutbildningsområdet är flera. För den tid vi nu kan överskåda har det sociala rättvisekravet särskild tyngd. Det är således en central uppgift att nu öka insatserna för att överbrygga utbildningsklyftan i det svenska samhället. Men det finns också ett mycket långsiktigare och mer bestående motiv, nämligen behovet för den enskilde av att kunna orientera sig i tillvaron, att ta upp ett specialintresse, att fortbilda sig på olika sätt. Detta behov gäller möjligheterna till både utveckling i arbetslivet och aktivt deltagande i kultur- och samhällsliv. Slutligen är friheten i studievelet inom ungdomsutbildningen ofullständig om den inte förenas med möjligheten att senare i livet kunna få annan utbildning.

Vid 1967 års riksdag antogs vissa förslag som innebar ett första steg i utvecklingen på vuxenutbildningens område (prop. 85, SU 177, rskr 277). Dessa förslag har nu i allt väsentligt förverkligats. Samtidigt har nya reformer aktualiserats. Jag vill bl. a. erinra om att i prop. 1969: 1 (bil. 10 s. 435) har redovisats att ett utredningsarbete påbörjats rörande principerna och formerna för ett statligt stöd till löntagarorganisationernas utbildning. Vidare kommer skolöverstyrelsen att få i uppdrag att redovisa erfarenheterna av vuxenutbildningsreformen (s. 446). Ett annat led i reformverksamheten utgör det förslag om lärarutbildning för folkhögskolan som folkhögskolans lärarutredning avlämnat.

Folkhögskolan har, liksom studiecirkelverksamheten, en särpräglad och djupgående betydelse inom det svenska samhällslivet. Förankringen i folkrörelserna har präglat innehåll och arbetsformer vid folkhögskolorna.

Den grundläggande uppgiften för folkhögskolan är att meddela en allmän medborgerlig bildning, men vid sidan härav kommer den viktiga uppgiften att meddela målinriktad utbildning av yrkesförberedande och kompletterande karaktär att

bestå för avsevärd tid framåt. För att stimulera det kontinuerliga reformarbetet på folkhögskolans område beslöts vid 1966 års riksdag (prop. 42, SU 75, rskr 186) en betydande förbättring av skolformens ekonomiska betingelser.

Folkhögskolan med dess fria arbetsformer och dess inriktning på olika intressebundna ämnen har en viktig uppgift att fylla i dagens och framtidens samhälle. Inom folkhögskolan kommer att ges möjlighet både till vidareutbildning och till specialutbildning. Detta kommer med all sannolikhet att leda till en förändring av skolans organisation så att tyngdpunkten förskjuts från längre till kortare kurser. Därigenom kommer folkhögskolan också att i allt större utsträckning kunna rekrytera elever med skiftande bakgrund och varierande erfarenheter.

Den friare syn på olika utbildningsvägars kompetensvärde som numera råder bör kunna främja folkhögskolans utveckling. Denna ståndpunkt har kommit till uttryck dels i direktiven till kompetensutredningen, dels i beslut rörande folkhögskoloutbildningens kompetensvärde.

Friheten för folkhögskolan att själv komponera sina kursplaner gör också att skolformen, liksom folkbildningen i övrigt, har särskilda förutsättningar för en fri, öppen och konstruktiv samhällsdebatt. Inte minst betydelsefull blir denna självständiga prövning av samhällssystemet när den kan äga rum i folkrörelsens idévärld.

Det är mot denna bakgrund som jag i det följande förordar åtgärder för en förbättrad lärarutbildning för folkhögskola och annan vuxenutbildning. Utredningen har för sin del ansett att de förändrade kraven på folkhögskolan nödvändiggör en särskild praktisk-pedagogisk utbildning av lärare för skolformen. Jag delar denna uppfattning och tillstyrker att vid lärarhögskola anordnas en särskild praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer för folkhögskolans lärare. Jag anser det vidare angeläget med åtgärder på lärarutbildningsområdet även för övrig vuxenutbildning och återkommer till denna fråga i det följande.

Utredningen har räknat med att folkhögskolläraernas ämnesutbildning i regel skall förvärfvas genom universitetsutbildning med minst tre examensämnen. Härigenom vinnas också enligt utredningen att tillsättningen av lärare kan ske utan att som nu skolöverstyrelsen i varje enskilt fall skall behöva ta ställning till de sökandes kompetens. Flera remissinstanser, bl. a. LO, har betonat att även andra rekryteringsvägar måste hållas öppna. Även utredningen anser att folkhögskolan kan behöva ha andra lärare än nyssnämnda. För min del räknar jag med att den nya praktisk-pedagogiska utbildningen för folkhögskolans lärare skall stå öppen även för den som verkat i t. ex. folkbildnings- och organisationsarbete.

För den som förvärvat sin ämnesutbildning vid universitet bör för tillträde till lärarhögskola krävas avlagd filosofie kandidatexamen som omfattar studiekurser inom minst tre ämnesområden. Några bestämda krav på viss utbildningslinje eller ämneskombination bör ej uppställas.

För den med annan bakgrund som vill vinna tillträde vid här avsedd utbildning bör en prövning ske i varje särskilt fall av sökandens förutbildning och tidigare

verksamhet. Jag vill i detta sammanhang erinra om uttalandena i direktiven till kompetensutredningen, vari understryks värdet av att till ett yrke kunna rekrytera personer med skiftande bakgrund och erfarenheter. Behörigheten till inträde för sökande med andra meriter än universitetsutbildning bör grundas på en bedömning av sökandens reella förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. En sökande som efter sådan prövning antagits till praktisk-pedagogisk utbildning bör, om han avlägger examen, vara behörig till lärartjänst vid folkhögskola.

Utredningens förslag om att den praktisk-pedagogiska utbildningen för folkhögskolans lärare skall få en i förhållande till övrig ämneslärarutbildning speciell prägel har mött viss kritik under remissbehandlingen. Enligt TCO talar mycket för en gemensam utbildning för alla lärare inom vuxenutbildningen. Andra remissinstanser påpekar att den föreslagna utbildningen kan leda till ett snävt arbetsområde och att en bredare uppläggning av utbildningen bör eftersträvas. Å andra sidan anser bl. a. skolöverstyrelsen att folkhögskolans egenart måste karaktärisera dess lärarutbildning. För egen del har jag i denna avvägningsfråga kommit till slutsatsen att utredningens förslag i stort sett bör kunna godtas.

I likhet med utredningen förordar jag att *första terminen* av den praktisk-pedagogiska utbildningen för folkhögskollärare skall omfatta utbildning i pedagogik och metodik samt praktik i form av auskultationer och övningsundervisning. Andra terminen bör ägnas åt praktiktjänstgöring främst på folkhögskolor.

Utredningen har föreslagit att antalet undervisningstimmar under den första terminen skall inte obetydligt överstiga vad som gäller för annan ämneslärarutbildning. Både lärare och studerande vid lärarhögskolorna har emellertid omvitnat att arbetsbördan för de studerande vid ämneslärarlinjen är stor. Med hänsyn härtill bör antalet undervisningstimmar för de blivande folkhögskollärarna vara i stort sett detsamma som för de andra lärarkandidaterna.

Studierna i pedagogik bör bestå av två huvudavsnitt. Undervisningen bör under ett inledande skede vara gemensam med utbildningen av övriga blivande ämneslärare och därefter ägnas åt pedagogik med speciell inriktning mot folkhögskolan, annat folkbildningsarbete m. m.

De studerande bör givetvis liksom övriga studerande på ämneslärarlinjen er hålla undervisning i röst- och talvård, muntlig framställning samt tekniska läromedel.

I fråga om ämnesmetodiken utgår jag liksom utredningen från att denna till allra största delen skall inriktas mot folkhögskolan och folkbildningsarbete i övrigt. Beträffande tilldelningen av lärarresurser räknar jag med att Kungl. Maj:ts föreskrifter den 5 april 1968 angående timtilldelning för lärarhögskolas ämneslärarlinje skall vara vägledande. Med hänsyn till att antalet elever kommer att bli begränsat måste ämnesmetodiken organiseras efter delvis andra grunder än dem som gäller för övrig ämneslärarutbildning. Utredningen har föreslagit ett system med olika huvudområden. Detta synes kunna i huvudsak läggas till grund för utformningen av undervisningen i ämnesmetodik.

Övningsundervisningen och huvudparten av auskultationerna under den första

terminen bör förläggas till folkhögskola och i viss utsträckning till övrig vuxenutbildning. Jag räknar dock med att auskultationerna till viss del förläggs till det allmänna skolväsendet.

Utredningen har föreslagit att lärarkandidaten under den *andra terminen* skall anställas som praktiklärare vid folkhögskola varvid det bör åligga honom att även vara verksam inom folkbildningsarbetet. Detta är i princip samma system som tillämpas inom lärarhögskolororganisationen i övrigt. Jag tillstyrker att praktikterminen utformas i huvudsak enligt utredningens förslag. Detta innebär således att lärarkandidatens tjänstgöring till sin huvuddel förläggs till de längre s. k. vinterkurserna men också till de kortare s. k. ämneskurserna. Tjänstgöringstiden bör vara lika lång som för övriga praktiklärare. Till frågan om undervisningsskyldigheten återkommer jag i det följande. Utredningens förslag om en särskild sammanfattningsvecka är jag inte beredd att biträda.

Svenska folkhögskolans lärarförening har framfört önskemål om att — till skillnad från vad som gäller för lärarutbildningen i övrigt — praktiklärarens tjänstgöring inte skall påverka lärartilldelningen vid den folkhögskola där praktikläraren tjänstgör. En sådan anordning förutsätter att praktiken under den andra terminen är utformad som studiepraktik, varvid studiemedel utgår. Detta strider emellertid mot gällande principer för lärarutbildning och torde få övervägas i annat sammanhang. I likhet med bl. a. utredningen och skolöverstyrelsen räknar jag med att praktikläraren skall tjänstgöra som lärare, dock med reducerad undervisningsskyldighet.

Utredningen har föreslagit att praktiklärarens undervisningsskyldighet under praktikterminen skall utgöra ca 15 timmar (inkl. ledning av studiecirkel). När det gäller annan ämneslärarutbildning omfattar undervisningsskyldigheten 12—16 timmar. I likhet med utredningen räknar jag med att ca 50 timmar under praktiktermin skall ägnas åt folkbildningsarbete, ledning av studiecirkel m. m. Med hänsyn härtill och till att arbetsuppgifterna vid en folkhögskola kräver särskild insats bör praktiklärarens undervisningsskyldighet utgöra 9—13 veckotimmar.

Bestämmelserna om *betygsättning* för här avsedd utbildning bör i princip vara desamma som för ämneslärarutbildningen i övrigt.

Utredningens förslag till *urval* bland behöriga sökande har av flera remissinstanser befunnits vara intressant. Jag anser att förslaget tills vidare försöksvis bör tillämpas till dess tillräcklig erfarenhet vunnits för ett mer definitivt ståndpunkts-tagande. Skolöverstyrelsen bör få i uppdrag att utfärda närmare regler om detta.

Jag övergår nu till vissa av varandra direkt beroende frågor, nämligen *antalet praktikskolor, intagningskapaciteten och utbildningens förläggning*.

De 105 folkhögskolorna är fördelade över hela riket. Detta leder till att avståndet mellan lärarhögskolan och praktikskolorna i många fall kan bli stort. Det förhållandet att många folkhögskolor har ett begränsat elevantal gör vidare att antalet praktikplatser per skola blir ringa. Utredningen har för sin del räknat med

högst två praktiklärare per termin och skola. Det bör ankomma på den lärarhögskola, till vilken folkhögskolläro-utbildningen förläggs, att organisera utbildningen så att erforderligt antal praktikplatser erhålls, varvid de synpunkter som utredningen lagt fram bör kunna vara vägledande. Utredningens förslag om särskilda medel för utrustning till praktikskolorna är jag inte beredd att tillstyrka.

I överensstämmelse med vad som gäller i fråga om lärarutbildningen i övrigt bör folkhögskolans huvudman om han får statsbidrag vara skyldig att ställa skolan till förfogande för den praktiska lärarutbildningen.

Utredningen har beträffande intagningskapaciteten föreslagit att ca 35 studerande per termin tas in. Av vissa remissinstanser har detta antal ansetts vara för högt med hänsyn till folkhögskolans lärarbehov. Jag vill emellertid framhålla att lärarutbildningen inte dimensioneras uteslutande med hänsyn till lärarbehovet för ifrågavarande skolform. Utbildningen kommer att vara av värde även för den som avser att verka inom studieförbunden och annan folkbildning. Jag förordar därför att 30 lärarkandidater skall tas in per termin.

Olika uppfattningar har förts fram i fråga om utbildningens förläggning. Utredningens förslag om förläggning till Linköping har mött invändningar. Stockholm och Göteborg har nämnts som alternativ. Enligt min mening talar bl. a. det förhållandet att i Linköping och Norrköping även finns andra former av vuxenutbildning, såsom omskolningscentrum, statens skola för vuxna och kommunala skolor för vuxna, vilka i viss utsträckning bör kunna utnyttjas för auskultationer och övningsundervisning, för att utbildningen bör förläggas till denna lärarhögskola. Jag tillstyrker därför utredningens förslag i denna del.

Utredningen har beträffande lärartjänstorganisationen vid lärarhögskolan föreslagit att undervisningen i den speciella ämnesmetodiken samt handledningen under företrädesvis praktikterminen skall ombesörjas av, förutom redan befintlig lärarpersonal, särskilda metodiklektorer. Jag delar utredningens uppfattning om behovet av tjänster som lektor i vuxenutbildningens metodik med speciell inriktning för här avsedd utbildning. Lektorernas skoltjänstgöring bör företrädesvis förläggas till folkhögskola.

För biträde med ledningen av den föreslagna utbildningen bör finnas en arvodes-tjänst som biträdande utbildningsledare.

För handledning under praktiktermin och vid undervisningsövningar bör inrättas särskilda arvodes-tjänster som handledare, tills vidare med korttidsförordnande. Handledarna bör även ha skyldighet att motta auskultanter.

Utbildningen bör starta vårterminen 1970.

Utredningen har inte behandlat frågan om studiesocialt stöd under utbildningen. De studerande bör enligt min mening åtnjuta studiesocialt stöd enligt samma grunder som övriga studerande på ämneslärolinje.

Utredningens förslag aktualiserar även frågor om behörighet för lärartjänst inom folkhögskolan. Genomgången praktisk-pedagogisk utbildning

för folkhögskollärare bör enligt utredningen ge behörighet dels till tjänst vid folkhögskola, dels till tjänst vid andra skolformer, under förutsättning att behörighetsvillkoren i fråga om teoretisk utbildning är uppfyllda. I huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag förordar jag att som villkor för behörighet till tjänst som rektor, ordinarie eller extra ordinarie ämneslärare skall gälla dels sådan ämnesutbildning som enligt mitt förslag skall utgöra villkor för tillträde till den föreslagna utbildningen, dels examen på den del av ämneslärarlinjen som omfattar utbildning till ämneslärare för folkhögskolan. Om synnerliga skäl föreligger bör Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, skolöverstyrelsen kunna bevilja dispens från båda dessa krav. Jag tänker därvid på bl. a. ytterst väl meriterade personer inom folkbildningen. Äldre bestämmelser om behörighet till tjänst som rektor eller ämneslärare bör äga tillämpning på den som före den 1 januari 1971 tjänstgjort vid statsunderstödd folkhögskola under en sammanhängande period om minst 20 veckor som lärare i läroämne med full tjänstgöring. Jag biträder även förslaget att den som genomgått här föreslagna utbildning för folkhögskollärare skall vara behörig till tjänst i annan skolform, under förutsättning att han uppfyller behörighetsvillkoren i fråga om teoretisk utbildning för skolformen i fråga.

Utredningens förslag innebär vidare att den som genomgått den reguljära ämneslärarutbildningen inte skulle vara behörig att få tjänst i folkhögskola. I likhet med flertalet remissinstanser räknar jag emellertid med att den som har erforderlig ämnesutbildning och genomgått reguljär praktisk-pedagogisk utbildning skall vara behörig till tjänst vid folkhögskola.

För bl. a. fortbildning av folkhögskolans lärare finns f. n. medel använt under anslaget till utbildning av lärare vid folkhögskolor. Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 245 000 kr. I prop. 1969: 1 (bil. 10 s. 432) har jag förordat att de medel som nu används till fortbildningsändamål (dvs. 125 000 kr.) skall föras över till anslaget Lärares fortbildning m. m. Det ankommer på skolöverstyrelsen att inom ramen för befintliga medel svara för fortbildningen av jämväl folkhögskollärare. Feriekursverksamheten bör i enlighet med skolöverstyrelsens förslag organiseras av fortbildningsavdelningen vid lärarhögskolan i Linköping. Jag delar utredningens uppfattning om att det finns behov av att anordna studiedagsverksamhet även vid folkhögskolorna. Med hänsyn till bl. a. läsårets längd förordar jag att under en försökstid av tre år styrelsen vid varje folkhögskola får disponera två studiedagar per läsår. Jag utgår från att detta skall vara möjligt utan att undervisningens omfattning påverkas.

Jag vill härefter ta upp vissa frågor som berör tjänsteorganisationen vid folkhögskolorna. Vid folkhögskolan består lärarpersonalen i dag av — förutom av rektorer — ämneslärare och övningslärare. Därjämte förekommer att särskild expertis anlitas vid behov. Utredningen har föreslagit att även lektorstjänster inrättas vid folkhögskolorna. Tveksamhet inför utredningens förslag har framkommit under remissbehandlingen. Vidare vill jag erinra om att skolöver-

styrelsen påbörjat en utredning om lektorsorganisationen vid gymnasierna. Jag är med hänsyn härtill inte beredd att nu förorda inrättande av en ny lärarkategori vid folkhögskolan.

Under de senaste åren har antalet ordinarie ämneslärartjänster vid folkhögskolan hållits i stort sett oförändrat. Det beror på att de nya reglerna om lärartilldelning inneburit, relativt sett, en dämpning av lärarbehovet. Vidare har det även varit angeläget att avvakta lärarutredningens arbete. Det bör dock nu vara möjligt, självfallet under beaktande av de stora kraven på flexibilitet inom folkhögskolan, att positivt pröva frågan om inrättande av ytterligare ett antal ordinarie ämneslärartjänster.

Jag vill här även ta upp frågan om behovet av särskilda insatser för utbildning av lärare för annan vuxenutbildning, främst den statliga och kommunala gymnasiala och förgymnasiala vuxenutbildningen. Denna organisation har nu fått tämligen stor omfattning. Vid de statliga skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand kommer under nästa budgetår att finnas ett 60-tal lärartjänster. Vid de kommunala skolorna utgörs heltidstjänsterna av ett antal tjänster som skolledare men ett mycket stort antal personer engageras såsom timlärare. Flertalet av dessa torde samtidigt tjänstgöra inom andra delar av utbildningsväsendet. Det är enligt min mening angeläget att man inom den reguljära ämneslärarutbildningen ägnar allt större uppmärksamhet åt vuxenutbildningen i dess olika former. Det är emellertid också angeläget att man på ämneslärarlinjen kan få till stånd en praktisk-pedagogisk utbildning som är särskilt avpassad för den statliga och kommunala gymnasiala vuxenutbildningen. Jag räknar därför med att en sådan utbildning fr. o. m. den 1 juli 1970 anordnas vid lärarhögskolan i Stockholm. Det bör ske inom ramen för den reguljära ämnesutbildningen. Utbildningen i pedagogik bör, såsom föreslagits beträffande folkhögskollärarutbildningen, delvis inriktas mot vuxenutbildningen. I stället för en ämnesmetodisk påbyggnadskurs bör dessa lärarkandidater gå igenom en kurs i vuxenutbildningens metodik i varje ämne. Auskultationer och övningsundervisning bör förläggas dels till grundskola, fackskola eller gymnasium, dels till vuxenutbildning. Under den andra terminen bör praktiktjänstgöringen huvudsakligen förläggas till vuxenskola. Jag anser det emellertid också värdefullt om praktiklärarna under denna termin har kontakt med folkbildningsarbetet.

Inom skolväsendet förekommer i dag en tämligen omfattande fortbildningsverksamhet för lärare, dels genom studiedagar, dels genom feriekurser. I den tidigare nämnda rapporten från LO har bl. a. erinrats om behovet av fortbildning även av dem som är lärare och handledare inom vuxenutbildningen. I fråga om folkhögskolan har jag tidigare förordat viss försöksverksamhet med studiedagar. Man bör enligt min mening sträva efter att låta även studiedagarna inom skolväsendet i övrigt till viss del behandla problem inom vuxenutbildningsområdet. I sådana fall bör även andra som är verksamma inom vuxenutbildningsarbete inbjudas. Jag

räknar också med att det inom ramen för feriekursverksamheten skall kunna ordnas kurser med en liknande rekrytering, som tar upp vuxenutbildningsfrågor.

I detta sammanhang vill jag även redovisa en framställning från Sveriges dövas riksförbund (SDR) om ett anslag på 583 603 kr. till ett särskilt vuxenutbildningscentrum för döva på förbundets kursgård Carlborgsons gård i Leksand, där folkhögskolekurser, ledarutbildning och annan kursverksamhet skall inrymmas. SDR anser det angeläget att vuxna får möjlighet att fortbilda sig på för dem speciellt anpassade kurser, som leds av teckenspråkkunniga lärare.

Skolöverstyrelsen framhåller i sitt yttrande över framställningen att, eftersom en grav hörselskada i ovanligt hög grad medför ett kulturellt handikapp, det är av stor vikt att ökade resurser till vuxenstudier ges gravt hörselskadade och döva. Vid sin bedömning av detta ärende har överstyrelsen utgått från att utformningen av undervisningen bör vara sådan att den på lång sikt möjliggör de dövas integrering i samhälls- och kulturlivet och vill därför inte förorda att en särskild folkhögskola upprättas enbart för döva. Däremot föreslår överstyrelsen att man försöksvis bedriver folkhögskoleverksamhet på Carlborgsons gård i form av en filialfolkhögskola. Detta betyder enligt överstyrelsen att enheten får viss egen administrativ ledning men ändå står i ständig kontakt med en moderskola i pedagogiska och administrativa frågor, vilket underlättar en utformning i enlighet med folkhögskolans mål och arbetssätt. Fornby folkhögskolas styrelse är beredd att åta sig huvudmannaskapet för filialverksamheten på Carlborgsons gård och ett ekonomiskt avtal har upprättats mellan SDR och Kopparbergs läns landsting genom dess förvaltningsutskott.

Elev som efter en kurs vid filialfolkhögskolan bedöms ha möjlighet att följa annan folkhögskolekurs bör enligt skolöverstyrelsen inte gå ytterligare kurs vid denna speciella skola. Han bör då kunna övergå till annan folkhögskola där möjlighet finns till daglig kontakt med övriga folkhögskolelever. Vidare påpekar överstyrelsen att ledarkurser och andra kortare kurser, som SDR planerar att genomföra på sitt kurscentrum i Leksand, kan anordnas som ämneskurser genom den folkhögskola, som tar det pedagogiska ansvaret för verksamheten. Skolöverstyrelsen hemställer därför att en försöksverksamhet för döva får igångsättas på Carlborgsons gård hösten 1969.

Jag tillstyrker skolöverstyrelsens förslag. Härigenom förbättras utbildningsmöjligheterna för en grupp handikappade och vidare har överstyrelsens förslag fördelen att knyta denna utbildning till en folkhögskola av reguljär typ. En sådan samverkan bör enligt min mening kunna vara fruktbar för både moderskola och filial. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta i detta ärende. (Jfr prop. 1957: 146, SU 173, rskr 387.)

6. Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att godkänna de av mig förordade riktlinjerna för organisationen av lärarutbildningen för folkhögskolan m. m.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnel Anderson

INNEHÅLL

	Sid.
1. Inledning	4
2. Folkhögskolans nuvarande organisations- och verksamhetsformer	5
2.1 Utbildningsmål	5
2.2 Organisation	5
2.3 Undervisningens uppläggning	7
2.4 Elever och lärare	8
3. Utredningens förslag	9
3.1 Folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden	9
3.2 Ämnesutbildning	9
3.3 Praktisk-pedagogisk utbildning	11
3.4 Utbildningsorganisation	12
3.5 Övriga frågor	15
4. Remissyttranden	16
4.1 Folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden	16
4.2 Ämnesutbildning	16
4.3 Praktisk-pedagogisk utbildning	18
4.4 Utbildningsorganisation	21
4.5 Övriga frågor	25
5. Föredraganden	26
6. Hemställan	34